

Уметничко-симбиотичката стратегија во творештвото на Владимир Мартиновски согледана преку преводите на чешки јазик

Звонко Танески

Реномираниот македонски поет, раскажувач, есеист, книжевен теоретичар и универзитетски професор од помладата генерација – Владимир Мартиновски – од неодамна ѝ е познат и на чешката културна јавност. Првичен повод за претставување на неговото творештво на чешки јазик беше несомнено неговото учество во меѓународната резиденцијална програма Journey Across Europe – Remeasuring Cultural Space во 2010/2011 година, чија координација за Чешката Република ја презеде издавачката куќа Větrné mlýny заедно со придружното граѓанско здружение – Центар за култура и општество. Суштинската цел на овој проект беше да се мапира и да се премери културниот простор на денешна Европа, па за исполнување на таа цел беа избрани четворица европски автори: Владимир Мартиновски од Македонија, Кристин Димитрова од Бугарија, Судабе Мохазез од Германија (со ирански корени) и Петра Хулова од Чехија. Нивната задача се состоеше во посланието – во заедничко дело да ја доловат актуелната творечка карта на означениот културен простор. Сите наведени автори, вклучени во проектот, престојуваа во градовите-домаќини (Брно, Штутгарт, Русе, Скопје), а текстовите кои ги објавија во тоа заедничко дело претставуваат плод на нивното восприемање на градовите, но тие како прилично млади писатели наедно сведочат и за различните културни кодови и позадини, кои повлијаеле врз развојот на нивните родни општества по падот на комунистичкиот режим и по воведувањето на демократскиот систем од деведесеттите години на минатиот век. На тој начин, фактички, и се согледува вкрстувањето, преломот каде што исчезнуваат границите и каде што се јавуваат т.н. нови граници како резултат на новонастанатите културни, социјални или политички поделби.

Чешкото издание на ова заедничко дело на четворицата автори е насловено *Каде што не сте дома* (Kde nejste doma), а излезе како издание на издавачката куќа Větrné mlýny во 2012 година. Во неа, имено, се поместени и четири текстови на Владимир Мартиновски во превод на чешки јазик на

Славомира Рибарова. Станува збор за текстовите *Од снегулка до топка снег – Od sněhové vločky k hrudce sněhu* (пишуван во Брно), *Штутгартски портрет(и) – Portrét(y) ze Stuttgartu* (пишуван во Штутгарт), *Лански мартинки, нови пријателства – Loňské martinky, nová přátelství* (пишуван во Русе) и *Меѓу огномети – Mezi ohňostroji* (пишуван во Скопје)¹. Сепак, со оглед и на фактот што Владимир Мартиновски се занимава активно и со музика со тоа што досега учествувал во мошне успешни музички проекти и изданија на Оркестарот од изворни народни инструменти „Пеце Атанасовски“, „Калдрма“ и „Баклава“, вреди да се спомене и фактот дека тој за време на својот творечки престој во Брно освен писателските вечери, оствари и неколку музички настапи на кавал и тамбура заедно односно во придружба на брненската музичка група „Ливада“, која будно, несебично и посветено го негува македонскиот и целобалканскиот фолклор во ареалот на Јужна Моравија, но оттаму речиси и во цела Чехија. Сето тоа придонесе и самиот Мартиновски да признае во едно свое чешко интервју дека „*Брно уште од првиот ден му влегло под кожа*“ и дека тука напишал и „*редица нови песни за вториот дел од својата замислена поетска тетралогија Квартети*“². Во истото интервју, Владимир Мартиновски, меѓу другото, се изјаснува пред чешката културна публика и за своите збирки со хаику песни, за свртеноста и кон другите традиционални јапонски литературни жанри (какви што се, на пример, танка или хаибуни), за прозните инспирации, за интерференцијата меѓу поезијата и ликовната уметност во своите компаратистички студии, ама и во своите поетски творби; потоа за интермедијалниот карактер на својата поезија што е поврзан небаре вдахновено и со музичката активност, за свеста за чешката литература во Македонија итн. По интервјуто, во истиот број на списанието *Host* (во превод на македонски – Гостин) е поместен и блок од девет песни на В. Мартиновски од збирката *Квартети* во превод на чешки јазик на С. Рибарова, кој е насловен како *Ново cosvezdie (Nová souhvězdí)*³. Одломки од богатото книжевно-уметничко творештво на Владимир Мартиновски, кои не се дел од неговите *Квартети за читање, гледање, пеење и слушање* (оригинално издание – Скопје: Кликер книги, 2010; добитник на престижната поетска награда „Браќа Миладиновци“ на Струшките вечери на поезијата) се објавија тогаш уште и на две места во Брно благодарение на ажурноста на Славомира Рибарова, која засега е и единствен преведувач на делата на Мартиновски на чешки јазик⁴.

1 Македонското издание на оваа заедничка книга е насловено *Околу Европа*, а го објави Здружението на граѓани „Контрапункт“ од Скопје во 2012 година.

2 Види Stehlík, Petr: Brno mi vrostlo pod kůži. Rozhovor s makedonským spisovatelem Vladimírem Martinovským. *Host – měsíčník pro literaturu a čtenáře* 27, Brno 2011, бр. 2, с. 117.

3 Исто, с. 118-120.

4 Види повеќе: Martinovski, Vladimir: Jedni i druzi. In: *RozRazil* 37, Brno 2011, с. 76–78; Martinovski,

Се чини дека рецепцијата на делото на Мартиновски во чешкиот контекст стана најкомплетно со појавата на целото книжно издание на книгата *Квартети за читање, гледање, пеење и слушање* (*Kvarteta ke čtení, zhlédnutí, zpěvu a poslechu*), кое се публикува во превод на чешки јазик на Славомира Рибарова под заштитниот знак на гореспомениот издавач Větrné mlýny од Брно во 2013 година⁵. Во тоа издание преведувачката се одлучила да ги помести уште и двете рецензии од Соња Стојменска-Елзесер и Елизабета Аврамовска, се разбира, преведувајќи ги притоа нив на чешки јазик, кои фигурираат и во македонскиот оригинал, каде што се објавени уште и рецензиите на Лидија Капушевска-Дракулевска и Иван Џепароски. Со таквиот гест, впрочем, му се отвора на чешкиот читател и можноста за согледување на дел од македонската стручна книжевно-критичка оптика и на нејзините размисли и ставови за уметничко-симбиотичкото творештво на Мартиновски и за неговото позиционирање во домашното културно милје.

Делото *Квартети за читање, гледање, пеење и слушање* од В. Мартиновски преведено на чешки јазик претставува навистина еден исклучителен настан, кој ја раширува и необично ја разгранува сликата за македонската поетска уметност кај чешките љубители на убавото поетско слово, бидејќи токму во ова свое дело Мартиновски се обидува со помош на зборовите да ги долови доживувањата и од другите форми на уметноста. Неколку циклуси таму се составени од визуелни песни предодредени за читање и за гледање. Некои песни односно и цели мини-циклуси, пак, се посветени на музички дела, кои очигледно долго време му го разубавуваат животот на авторот, без разлика дали станува збор за класиката, за народната музика или за џезот. Затоа и во книгата *Квартети* се застапени и песни кои им се посветени и на некои симфонии, на реквиџи, на хорски композиции, ама наедно и песни кои се инспирирани од различни соло партитури во џезот или од импровизациите на кавал. Чешкиот балканист Петр Стехлик зборува за *Квартети*... како за „поигрување со различните видови на уметничкиот израз, каде што се комбинира зборот со звукот и со сликата“⁶. Во таа смисла, мора да се признае дека уметничко-симбиотичката стратегија во творештвото на Мартиновски

Vladimir: Beruška na zrnku granátového jablčka. Povídka (z makedonštiny přeložila Slavomira Ribarova). *Slovenský jih* 11, Brno 2011, бр. 4, с. 25–27.

⁵ Како своевидна паралела на овој издавачки потфат, би сакале да споменеме дека скоро во истото време излезе од печат и романот *Во спомен на баба ми* од чешката авторка Петра Хулова во Скопје (Магор, 2013) во превод на македонски јазик на Диме Митревски. Хулова е, всушност, чешката авторка која заедно со Владимир Мартиновски учествуваше во меѓународниот проект Journey Across Europe – Re-measuring Cultural Space. Диме Митревски се јавува претходно, исто така, и како преведувач од чешки на македонски јазик на нејзините прозни текстови *Брно, Полн погодок, Портретот на Сталин и Трето око* во проектната книга *Околу Европа* (Скопје, 2012).

⁶ Stehlík, Petr: Brno mi vrostlo pod kůži. Rozhovor s makedonským spisovatelem Vladimírem Martinovským, с. 116.

е прекрасно доловена и во чешките преводи на Славомира Рибарова што претставува непореклив успех и пуштено долго зелено светло во приемот на неговите поетски созвучја во чешката средина.

Преведувачката Рибарова работи со текстовите на Мартиновски внимателно, коректно и прецизно и секогаш се обидува да ја задржи богатата и слоевита слика која избликува, пред сè, од стиховите на Владимир кои им се нудат како на дланка на читателите, гледачите и слушателите. Со силен впечаток, со подеднаква сила, со зачуваната вградена симбиоза на зборот, сликата и звукот се доловени маестрално во чешкиот превод, да речеме, песните *Balón se nafoukl* (Балонот се надува), *Létající baklava* (Летечка баклава), *Nádherné tělo* (Прекрасен труп), *Skvrna* (Дамка), *Mořský koníček* (Морско коњче), *Okamžik na vrcholu* (Миг на врвот), или *Měním barvy* (Менувам бои), каде што и графичкото решение на страницата е комплетно, како да е легнато на неа за да го оддаде целосното и единствено доживување и преживување - замислено и во изданието на македонскиот оригинал, кое за волја на вистината е и со поголем формат. Токму форматот, можеби, е и “малиот виновник” за тоа што некои „строго визуелни“ песни, од друга страна, морале да се поделат, т.е. да се сместат на две страници во чешкото издание со што делумно е и нарушена „вистинската глетка“ врз песната. Такви се примерите со песните *Měkký zvuk* (Мек звук), *Vzkaz v lahvi* (Порака во шише), *Savci* (Цицачи), *Místo deštníku* (Наместо чадор) или *Na okamžik* (За миг). Во секој случај, убедени сме дека тоа не претставува никаков пропуст на преведувачот, туку само мал елемент на кој техничкиот уредник на изданието можел да обрне поголемо внимание. Тоа, меѓутоа, ни најмалку не ја намалува преведувачката вештина и умешност на Рибарова, која се покажува како извонредно успешна и прониклива и во додржувањето на ритмот во препевите на повеќето хаику форми (принципот: 5 – 7 – 5) на Мартиновски од македонски на чешки јазик. Затоа и со големо задоволство се читаат и ќе се читаат на чешки и хаику формите на Владимир Мартиновски какви што се *Renga řek* (Ренка на реки), *Bez elektřiny* (Без струја), *Sněhová vločka* (Снегулка) или *Chybějící hvězda* (Свездата што ја нема) од *Квартети*, но исто така и оние кои се закомпонирани во текстовите *Loňské martinky, nová přátelství* (Лански мартинки, нови пријателства) и *Mezi ohňostroji* (Меѓу огномети) во книгата *Околу Европа / Kde nejste doma* од 2012 година. Од сето тоа може да се извлече заклучок дека С. Рибарова има изострен слух кон јазикот и кон уметничките пораки на Мартиновски, кои зрачат со неизмерна сугестивност и привлечност.

На крајот на краиштата, тоа ни дава за право и да тврдиме дека *Квартетите за читање, гледање, пеење и слушање* на Владимир Мартиновски на еден маестрален начин и на чешките вљубеници на поезијата и на музиката им ја нудат екстазата на малите возбуди кои знаат да ни донесат големи радости ако правилно и великодушно проникнеме во нив, бидејќи созвучната

хармонична (поетска) музика знае и да ги обедини хоризонтите наоколу и да ни ја облагороди душата. Творештвото на Мартиновски, значи, и во чешката културна јавност заслужи да се покаже како „сликотворно битие“, кое често умеа да се комплементаризира, да се задржи недопрено во неговата елементарна сплотеност, или да се впушти во против-движење и во премин кон следниот видик што му се отвора пред очи. Творештвото на Мартиновски благодарение на неговата уметничко-симбиотичка стратегија така станува неверојатно способно да ја премине и да ја надмине „очигледноста на погледот“, пред сè, и заради очудената конструкција на неговите поетски слики. Затоа, неговата игривост е и поливалентна: таа е посебна и единствена и според тематско-мотивската носивост, но и според необичниот графички и визуелен изглед на некои од песните, како што напоменавме погоре. Меѓутоа, темпоралноста на зборот на тој начин се приближува со енормна брзина и кон својата смисла што претставува дополнителен предизвик да се одгатне.

Сакаме да веруваме дека чешките читатели ќе уживаат и во иднина во делата на Мартиновски, а преведувачката Славомира Рибарова ќе продолжи и понатаму да го следи опусот на овој наш македонски автор со меѓународно реноме и ќе им го приопштува благовремено на нејзините сонародници. Затоа, уште однапред даваме безрезервна поддршка и за „новиот“ чешки Влатко Мартиновски!

Umělecko-symbiotická strategie v tvorbě Vladimíra Martinovského z hlediska překladů do češtiny

Tento text pojednává o překladech děl renomovaného makedonského spisovatele a hudebníka mladší generace – Vladimíra Martinovského, které uveřejnila Slavomíra Ribarová v Brně v letech 2011–2013. Martinovski se také zúčastnil mezinárodního rezidentního programu Journey Across Europe – Remeasuring Cultural Space v roce 2010/2011. Organizaci v České republice převzalo brněnské nakladatelství Větrné mlýny, které představilo české kulturní veřejnosti také jeho dílo *Kvarteta ke čtení, zhlédnutí, zpěvu a poslechu*. Překlady S. Ribarové jsou provedeny pozorně, korektně a precizně.

The artistically symbiotic strategy in Vladimir Martinovski's work elaborated in its Czech translations

The text is about the Czech translation of Vladimir Martinovski's works, published by Slavomira Ribarova in Brno between 2011–2013. He is a renowned poet and musician coming from the younger generation of Macedonian poets. Martinovski participated in the international residential programme "Journey Across Europe-Remeasuring Cultural Space", 2010–2011, which was coordinated by the publishing house "Windmills" (Větrné Mlýny) in the Czech Republic. The same house has later introduced the full paper edition of Martinovski's "Quartets", intended for reading, watching, singing and listening, to the Czech audiences and poetry scene. Ribarova's translations are carefully crafted in a correct and precise manner.